

بررسی اجمالی

عشق و عرفان

محمی الدین ابن عربی

حامد نظرپور نجف‌آبادی

اشاره

این اثر ترجمه کتاب الحب و المحبة الالهية من كلام الشيخ الاکبر محمی الدین ابن عربی، تألیف محمود محمود غراب است که انتشارات جامی تهران چاپ اول آن را در سال ۱۳۸۶ و چاپ دوم را در سال ۱۳۸۷ در ۲۰۹ صفحه منتشر کرده است. در این کتاب نویسنده سخنان ابن عربی درباره عشق و محبت و مباحث مربوط به آن را از لا به لای آثار او، به ویژه فصوص الحکم، استخراج کرده و به صورت کتابی در اختیار علاقه‌مندان قرار داده است.

کتاب ماه فلسفه

مختصری درباره مؤلف

ابوعبدالله محمودبن محمود غراب (ت. ۱۹۲۲م) نویسنده و محقق مصری است که در دمشق اقامت دارد. اکثر کتاب‌های او درباره ابن عربی است. اولین کتابی که نوشت، الفقه عندالشیخ الاکبر بود. پس از آن الانسان الکامل و شرح کلمات الصوفية و الرد علی ابن تیمیه را تألیف کرد. به دنبال آن کتابی تحت عنوان الشیخ الاکبر محمی الدین ابن عربی ترجمه حیات من کلامه تدوین کرد، که در آن هر آنچه ابن عربی درباره خودش، سیر و سلوکش، تحصیلاتش و... گفته بود، جمع آوری کرد. در راستای این کتاب اخیر شرحی از نظرات و حالات ابن عربی در باب صحبت الهی و مقام محبوبیت در کتاب الحب و المحبة الالهية می‌آورد. البته محمود غراب جدای از موارد مذکور، آثار و رساله‌های متعدد دیگری نیز تألیف کرده است که ذکر آنها در این مجال نمی‌گنجد.

معرفی اصل کتاب

کتاب الحب و المحبة الالهية توسط محمود غراب به زبان عربی تألیف شده است. این کتاب از این حیث که دربردارنده سخنان و دیدگاه‌های ابن عربی، از اکابر و افاضل متصوفه و سرآمد همگنان خورش از لحاظ کثرت آثار و عمق اندیشه‌های عرفانی، درباره محبت و عشق الهی است، بسیار حایز اهمیت است. این اثر شامل مقدمه‌ای درباره معنای حقیقی محبت است. او در این مقدمه، از تغییرات و تحولات معنای محبت در طول تاریخ سخن به میان آورده و از این که مردم بین محبت حقیقی و محبت وهمی فرقی نمی‌گذارند، اظهار نگرانی کرده است. مطالب کتاب در شانزده بخش طبقه‌بندی شده است. البته مؤلف الفاظ بخش یا فصل را بکار نبرده و به ذکر عناوین اکتفا کرده است، ولی در فهرست، کتاب موضوعات اصلی از موضوعات فرعی تفکیک شده است و ما در اینجا هر موضوع اصلی را به عنوان یک بخش ذکر می‌کنیم.

عشق و عرفان؛
سید محمد رادمنش؛
تهران: انتشارات جامی، ۱۳۸۷.

با مطالعه کتاب و مقایسه آن می بینیم که مترجم منتخبی از کتاب را ترجمه کرده است. به این معنا که برخی عناوین و بخش‌ها اصلاً ترجمه نشده و حتی برخی عناوین بسیار ناقص ترجمه شده است.

بخش اول نسبت محبت به خداوند را ذیل عناوینی چون: حب علت وجود عالم، محبت الهی و آیا حب خداوند شروع و غایتی دارد؟ بررسی می‌کند. بخش دوم درباره کسانی که خداوند آنها را دوست دارد و پیرامون آثار محبت الهی در آنها بحث می‌کند. در بخش سوم از نسبت حب با انسان، تعریف حب و متعلق آن صحبت شده است. بخش چهارم در بردارنده حقایق درباره محبت از قبیل: عدم اشتراک پذیری آن، جریان محبت در وجود، عزت محبت و... می‌باشد. در بخش بعدی سبب و علت محبت (جمال و احسان) بیان می‌شود. بخش ششم حاوی مطالبی پیرامون سماع و انواع آن (روحانی، طبیعی و الهی) است. بخش هفتم و هشتم به ترتیب مراتب حب (طبیعی، روحانی و الهی) و القاب حب (هوی، حب، عشق و ود) را تبیین می‌کنند. بخش نهم به تفصیل لوازم محبت (حزن، بیماری، گریه و اشک، صبر و ادب و...) را شرح می‌دهد. صفات محبان الهی (سالک، شب زنده‌دار، مشتاق خروج از دنیا، مشتاق شنیدن کلام الهی و...) و نسبت برخی صفات محب با حقایق الهی، با ذکر شواهدی از آیات قرآن در بخش دهم و یازدهم می‌آید.

فصل دوازدهم ذیل عنوان روح‌المعانی، اشعار برخی عرفا در باب محبت آمده است. در فصل سیزدهم سخنان چند تن از عرفا و محبان الهی (ذوالنون، جنید و...) و برخی یافته‌های خود ابن عربی دیده می‌شود. فصل چهاردهم با ذکر اشعاری از ابن عربی ذوق او در محبت و تجسم و تجلی حب و بعضی از اسماء و معانی در صورت‌های جمالیه را شرح می‌دهد. فصل پانزدهم به تفاوت محب و عارف اختصاص دارد و آخرین بخش نیز ذیل عنوان خاتمه، مطالبی چون تخلیق به اخلاق الهی، مدحیه منظوم ابن عربی در ستایش پیامبر اسلام (ص) و دعایی در شب نیمه شعبان را دربردارد.

معرفی کتاب

این کتاب ارزشمند توسط سیدمحمد رادمنش به فارسی ترجمه شده است. این دومین اثر محمود غراب است که به فارسی ترجمه می‌شود (کتاب انسان کامل ابن عربی اولین کتابی است که از محمود غراب توسط گل‌بابا سعیدی به فارسی ترجمه شده است). مطالبی که در ادامه می‌آید درباره هر دو چاپ این ترجمه صادق است و چاپ اول و دوم تفاوتی با یکدیگر ندارند.

این اثر پس از فهرست مطالب کتاب، با مقدمه‌ای از مؤلف درباره معنی حقیقی محبت شروع می‌شود. پس از آن، مقدمه‌ای کوتاه از مترجم درباره زندگی و جهان‌بینی عرفانی ابن عربی آمده است که برگرفته از مقاله ابن عربی در دایرةالمعارف بزرگ اسلامی است. طبقه‌بندی و فصل‌بندی مطالب، چه در فهرست و چه در متن، در این کتاب دیده نمی‌شود. پس از ذکر آیات و احادیثی در باب محبت، سخنان ابن عربی ذیل عناوینی همچون: عشق سبب خلق جهان، محبت خداوند به گروه‌های خاص (مثل شاکران، صابران و...)، تعریف محبت، اشتراک‌ناپذیری عشق، جریان عشق در وجود، سبب و انگیزه عشق (جمال و احسان)، انواع زیبایی و جمال و عشق و محبت به عشق گرد آمده است. از نگاه ابن عربی، عشق و محبت شرابی است که هیچ گونه سیرابی ندارد و عاشق در حکومت و فرمان عشق است، نه معشوق. او بر این باور است که عشق و محبت خدا به خود، سرچشمه ارتباط اجزای عالم با یکدیگر است. شیخ اکبر پس از مقدمه‌ای کوتاه، به این مطلب توجه می‌دهد که محب و عارف از هم متمایزند و معرفت از محبت سرچشمه می‌گیرد و عشق را نسبتی میان عاشق و معشوق، بلکه عین عاشق می‌داند. مفصلترین قسمت، مبحث «محبت و عشق به خیال» است که در آن با تأکید بر عشق الهی به چگونگی ورود محبت و عشق به عاشق و سبب آن و بحث احسان الهی می‌پردازد. چند باب از کتاب نیز به بحث سماع، رابطه آن با عشق، انواع آن (الهی، روحانی و طبیعی؛ مطلق و مقید) و توضیح آنها اختصاص دارد. به همین صورت، به تبیین مراتب و درجات عشق و تقسیمات فرعی و اثرات آن می‌پردازد.

بعد از این، جلال و هیبت معشوق، تفاوت شوق و اشتیاق و اینکه در محبتی که به عقل تدبیر شود، فایده‌ای نیست، بیان می‌شود. در انتهای این بحث، اوصاف محبان الهی را به طور مفصل ذکر می‌کند، که این

مطلب را با گفتار ذوالنون مصری آغاز کرده و سپس خود اوصاف محبان واقعی را برمی‌شمرد. پایان بخش گفتار مؤلف با عنوان خاتمه به مبحث تخلق و تحقق انسان به اخلاق و صفات الهی اختصاص یافته و مدحیه منظوم ابن عربی در ستایش پیامبر اسلام (ص) و دعایی از او در نیمه شعبان آمده است. شایان ذکر است که در هر بحث اشعار ابن عربی نیز آورده شده که اکثر آنها ترجمه شده است.

در پایان، مترجم فرصت را غنیمت شمرده و در چند صفحه پایانی (پی‌نوشت) پایگاه عشق از دیدگاه عارفان را با ذکر ابیاتی از مولوی، حافظ، عطار، شمس تبریزی و... تبیین کرده است. در آخر کتاب نیز فهرست ۹ اثر ابن عربی و منابع دیگر که مؤلف در تنظیم این کتاب از آنها بهره برده ذکر شده است.

نکاتی چند درباره این کتاب

ارزش و اهمیت ترجمه چنین کتابی بر کسی پوشیده نیست؛ با این حال با تأمل در اصل کتاب و ترجمه آن، تذکر نکاتی چند لازم به نظر می‌رسد:

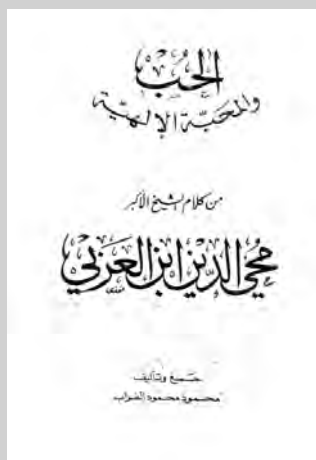
با نگاهی به صفحه عنوان کتاب متوجه می‌شویم که نامی از مؤلف و گردآورنده کتاب ذکر نشده است و ظاهراً عنوان کتاب نیز دقیق ترجمه نشده است؛ به این دلیل که واژه عرفان که در عنوان فارسی آمده، در عنوان عربی نیست. در ضمن با توجه به عنوان روی جلد به نظر می‌رسد ابن عربی کتابی تحت این عنوان تألیف نموده و این اثر ترجمه آن است، در حالی که با توجه به صفحه اول و اصل کتاب می‌بینیم چنین نیست. همان طور که گفته شد، در اصل کتاب گرچه فهرست مطالب فصل‌بندی ندارد، ولی عناوین اصلی و فرعی آن از یکدیگر مجزا شده‌اند و سیر مطالب کتاب قابل مشاهده است. اما متأسفانه در ترجمه، فهرست کامل و دقیقی از مطالب ارائه نشده است. به عبارتی، تطابقی بین فهرست و متن از لحاظ صفحه و برخی عناوین دیده نمی‌شود. هیچ یک از عناوین در صفحه ذکر شده یافت نمی‌شود و برخی عناوین متن، در فهرست موجود نیست و حتی بعضی عناوین در فهرست و متن از لحاظ لفظ متفاوتند و در عمل فهرست کتاب فایده چندانی دربر ندارد.

با مطالعه کتاب و مقایسه آن می‌بینیم که مترجم منتخبی از کتاب را ترجمه کرده است. به این معنا که برخی عناوین و بخشها اصلاً ترجمه نشده و حتی برخی عناوین بسیار ناقص ترجمه شده است. برای مثال در باب لوازم حب که محمود غراب ۲۸ مورد را ذکر می‌کند، در ترجمه فقط ۹ مورد دیده می‌شود. یا در بحث صفات محبان خداوند، ۱۱ صفت ذکر می‌شود که در ترجمه فقط ۳ صفت ترجمه شده است. پنج مبحث پایانی کتاب قبل از خاتمه (اسناد بعض النعوت الی حقائقها الالهیه، روح المعانی، اخبار بعض المحبین الالهیین، ذوق شیخ الاکبر فی المحبة و الفرق بین المحب و العارف) نیز به کلی ترجمه نشده است. جملات و حتی پاراگراف‌هایی از متن اصلی نیز در ترجمه حذف شده که این گاهی خواننده را در مطالعه آن بخش ناکام می‌گذارد و تا حدی است که احساس می‌شود عنوان بخش ربطی به مطالب آن ندارد. این مورد اخیر در صفحه ۱۸۲ کتاب ذیل عنوان «محب حق تعالی کشته و شهید راه اوست» قابل مشاهده است.

گاهی در ترجمه به هم ریختگی مطالب احساس می‌شود. این مورد در صفحه ۱۵۴ کتاب به خوبی قابل مشاهده است. مترجم ذیل عنوان «چرا خداوند دوستان خود را آزمایش می‌کند» پاراگرافی از عنوان بعدی (القاب حب) را نیز در ادامه آن می‌آورد و منبع همه مطلب را منبع مطلب دوم ذکر می‌کند. پس از این عنوان القاب حب را توضیح می‌دهد و در ادامه هوی را شرح می‌دهد، در حالی که مترجم ابتدا «هوی» را آورده و پس از آن عناوین و القاب حب را شرح داده است. حتی عنوان هوی را نیز ناقص ترجمه کرده است تا جایی که قسم دوم هوی را می‌بینیم که قسم اول آن در ترجمه یافت نمی‌شود.

در مورد اشعار نیز، ترجمه برخی از آنها فراموش شده است، برای مثال اشعار مذکور در صفحات ۱۱۳، ۱۱۵، ۱۱۸ ترجمه نشده است. به نظر می‌رسد برخی عبارات عربی رایج در فارسی را نباید ترجمه کرد و ذکر اصل آن بهتر است. مثلاً در صفحه ۹۱ ام‌المؤمنین به جای مادر مؤمنین رساتر است. درباره ارجاعات مطالب و اشعار در ترجمه نیز مواردی قابل تذکر است: اولاً آدرس برخی اشعار که در متن اصلی آمده در ترجمه نیامده است، مثلاً در صفحات ۳۰ و ۳۵. ثانیاً در برخی ارجاعات نام منبع را ذکر کرده، ولی صفحه اصلی آن ذکر نشده است. در صفحه ۹۴ در دو بیت که جداگانه ذکر شده و آدرس ندارد، در اصل کتاب یک تک بیتی از دیوان / ۵۲ و یک دو بیتی از دیوان / ۳۴۴ ذکر شده که مترجم با حذف بیت دوم دو بیتی، هر دو را با هم ذکر کرده است.

علی‌رغم کوشش مؤلف و ناشر، پیروی نکردن از شیوه‌ای خاص در ارجاعات، اشکالات فراوانی در متن، آیات قرآن و ارجاعات و عدم رعایت نکات ویرایشی مخصوصاً در نقطه‌گذاری، گیومه و پرانتز از دیگر نقاط ضعف این کتاب می‌باشد. امید است نکات مذکور در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد.

متأسفانه در ترجمه،

فهرست کامل و دقیقی

از مطالب ارائه نشده است.

به عبارتی، تطابقی بین

فهرست و متن از لحاظ

صفحه و برخی عناوین

دیده نمی‌شود.

هیچ یک از عناوین

در صفحه ذکر شده

یافت نمی‌شود و

برخی عناوین متن،

در فهرست موجود نیست

و حتی بعضی عناوین

در فهرست و متن

از لحاظ لفظ متفاوتند و

در عمل فهرست کتاب

فایده چندانی

دربر ندارد.